

K VÝZNAMU PRÁVNÍCH NAUČENÍ MĚSTA BRNA Z PERSPEKTIVY PRÁVNÍ ROMANISTIKY

LENKA ŠMÍDOVÁ MALÁROVÁ

Abstrakt: Ve středověku a raném novověku dávalo Brno právní naučení městům, která náležela do jeho právního okruhu a s řešením příslušné právní otázky si sama nevěděla rady. Cílem tohoto příspěvku je zamyslet se nad významem těchto právních naučení z perspektivy právní romanistiky. Je prokázáno, že brněnské právní prameny, zejména *Právní kniha města Brna* z poloviny 14. století, která je dílem proslulého pisáře Jana, obsahuje doslovné i modifikované citáty z kodifikace římského práva, *Corpus iuris civilis*. Je proto otázkou, zda se převzatá pravidla skutečně uplatnila také v právní praxi. Vhodným pramenem, na základě kterého může být tato skutečnost potvrzena nebo vyvrácena, se jeví právě naučení města Brna, jež podávají důležité svědectví o tehdejší právní praxi.

Klíčová slova: Právní naučení, právo, středověk, Brno, raný novověk, římské právo, právní romanistika.

ÚVODEM K PRÁVNÍM NAUČENÍM MĚSTA BRNA

Města,¹ která ve středověku a raném novověku náležela do okruhu brněnského městského práva, byla povinna se tímto právem řídit a aplikovat ho do vlastní rozhodovací praxe. V případech nejasností ohledně řešení konkrétního sporu se podřízená města následně mohla obracet do Brna s žádostmi o právní naučení.² Tato právní naučení, která vydávali brněnští přísežní, měla závazný charakter a sloužila jako podklad pro vydání konečného nálezu. Agenda doslých právních naučení byla evidována v samostatných městských knihách, označovaných jako knihy právních naučení nebo knihy nálezu, případně v knihách pamětních. Do knihy se obvykle evidovalo, kterému městu nebo vesnici bylo právní naučení určeno, dále text žádosti o právní naučení a vlastní právní naučení brněnských přísežných.

Pro účely vydávání právních naučení měli brněnští přísežní bohatou pramenovou základnu.³ Ucelený soubor pravidel a zásad, byť nenormativního (nezávazného) charakteru, představovala *Právní kniha města Brna* pisáře Jana z poloviny 14. století a její pozdější redakce.

1 To se týká také vesnic.

2 Městem, které jako prvé obdrželo brněnské městské právo, bylo Uherské Hradiště. Stalo se tak z titulu listiny Přemysla Otakara II. z 23. května 1258. K textu listiny viz *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* V-1. Edd. J. Šebánek et S. Dušková. Pragae, 1974, s. 245–248, č. 156. V době předbělohorské náleželo do okruhu brněnského městského práva téměř sto měst a obcí. K tomu podrobně ŠTARHA, I. *Právní naučení brněnského městského práva v době předbělohorské*, (disertační práce). Brno: Filozofická fakulta, Univerzita J. E. Purkyně, 1970. Z dílčích studií téhož autora srov. TÝŽ. K rozšíření brněnského práva na Vysočině: hrdelní soudnictví na Bystřicku. *Forum Brunense*, 2007, s. 133–142. Významnější města, která spadala do brněnského právního okruhu, vytvářela své vlastní právní okruhy, do kterých se zpravidla soustřeďovala menší městečka a vesnice v blízkém okolí. Docházelo tak ke vzájemnému prolínání právních okruhů, nadřízenou instancí však bylo vždy Brno. K tomu více TÝŽ. Městská práva na jihovýchodní Moravě. *Slovácko*, 1966–1967, s. 125–132; TÝŽ. Naučení brněnského městského práva v 16. a poč. 17. stol. *Folia diplomatica*, roč. 5, 1956–1957, s. 207–215.

3 Geneze pramenů brněnského městského práva od počátků do konce středověku je důkladně zpracována v monografiích Miroslava Flodra. Viz FLODR, M., *Brněnské městské právo. Zakladatelské období (–1359)*. Brno: Maticе moravská, 2001, s. 37–78.; TÝŽ. *Brněnské městské právo po smrti notáře Jana (1359–1389)*. Brno: Archiv města Brna, 2006, s. 27–102.; TÝŽ. *Brněnské městské právo na konci středověku (1389–konec 15. století)*. Brno: Archiv města Brna, 2008, s. 38–142.

Starší bádání prokázala, že jádro *Právní knihy* je tvořeno převážně citacemi z římského práva (doslovnými i modifikovanými), které pisař Jan zakomponoval do jejích ustanovení.⁴ V souvislosti s tím se tak nabízí otázka, zda se tato římskoprávní pravidla uplatnila také v praxi. Co do materie se jednotlivá právní naučení dotýkají nejrůznějších oblastí právního života, které *Právní kniha* upravuje. Dotazy se týkají zpravidla sporů plynoucích ze závazkových vztahů (nejčastěji půjčky), dědického práva (dědická způsobilost, odúmrtí), deliktů (majetkové delikty, delikty proti životu a zdraví, sexuální delikty),⁵ věcných práv (spory o zástavy, držba a vlastnické právo, služebnosti), řešeny jsou také procesní otázky (dokazování, procesní způsobilost, odročení jednání). Úvaha o možné aplikaci římskoprávních pravidel do textů právních naučení se proto nejví jako nereálná. Případné zjištění římskoprávních vlivů v právní praxi brněnského právního okruhu by mohlo významně ovlivnit dosavadní výsledky romanistického bádání, které bylo doposud zaměřeno zejména na povahu a obsah *Právní knihy*, nikoliv aplikační praxi.⁶

BRNĚNSKÁ PRÁVNÍ NAUČENÍ V PRAMENNÝCH EDICÍCH

Pro účely romanistického bádání jsou, vedle archivních pramenů, k dispozici následující edice právních naučení, jejichž právněhistorický potenciál nebyl dosud plně využit. Na počátku 20. století vydal Berthold Bretholz celkem šest právních naučení pro Velkou Bíteš z let 1419 až 1564.⁷ Německá právní historička Gertrude Schubart-Fikentscher publikovala krátce po vypuknutí 2. světové války studii *Neu Fälle zum Brünner Recht*. Studie je věnována rozboru právních naučení pro město Ivančice. Soubor těchto právních naučení je součástí rukopisu *Liber sententiarum scabinorum Brunnensium in Moravia*, uloženém v Rakouské národní knihovně (Österreichische Nationalbibliothek). Edici uvedených právních naučení G. Schubart-Fikentscher umístila na závěr studie.⁸ Reedici ivančických právních naučení vydal v roce 2007 Miroslav Flodr.⁹ Svazek dále obsahuje edici právních naučení pro Uherské Hradiště, která se dochovala v městské knize *Liber negotiorum civitatis Hradisch* z druhé poloviny

4 Ze stěžejních prací uvedeme alespoň práce M. Boháčka a G. Schubart-Fikentscherové. BOHÁČEK, M. *Římské právní prvky v právní knize brněnského pisaře Jana*. (Zvl. otisk práce ze semináře Českého práva na Karlově univerzitě v Praze). Praha: Nákladem autora, 1924; TÝŽ. *Ještě k římskoprávnímu obsahu brněnské právní knihy*. In: *Sborník prací z dějin práva československého*. Sv. I. (K 50. narozeninám profesora Jana Kaprasa jeho žáci). Praha: Bursík a Kohout, 1930, s. 34–49; TÝŽ. *Einflüsse des römischen rechts in Böhmen und Mähren*. In *Ius Romanum Medii Aevi. Pars V. IRMAE V/11*, Mediolani 1975. K tomu srov. práce Schubart-Fikentscherové, která opravila některé dřívější závěry Miroslava Boháčka. SCHUBART-FIKENTSCHER, G. *Römisches Recht im Brünner Schöffnenbuch*. Ein Betrag zur Rezeptionsgeschichte. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*, Rom. Abt. 65, 1947, s. 86–176; TÁŽ. *Das Eherecht im Brünner Schöffnenbuch*. Stuttgart: Verlag von W. Kohlhammer, 1935. Další literaturu k římskoprávním vlivům v *Právní knize města Brna* eviduje ŠMÍDOVÁ MALÁROVÁ, L. Výběrová bibliografie prací k pronikání římského práva v Čechách a na Moravě do roku 1620. *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity*. Řada společenských věd, roč. 29, č. 1, 2015, s. 141–142.

5 Tato protiprávní jednání jsou vzhledem k jejich soukromoprávní povaze záměrně označena jako delikty, nikoliv trestné činy.

6 Římskoprávních vlivů v brněnských právních naučeních se dotýká pouze studie SCHUBART-FIKENTSCHER, G. *Neu Fälle zum Brünner Recht*. *Deutsches Archiv für Geschichte des Mittelalters*, roč. 3, č. 2, 1939, s. 430–496; a příspěvek ŠMÍDOVÁ MALÁROVÁ, L. „*Causa legitimae absentiae*“ a její římskoprávní základ v naučeních brněnského městského práva pro Uherské Hradiště. (V tisku)

7 BRETHOLZ, B. *Einige Brünner Rechtssprüche für Heinrichs-Bitesch aus dem 15. Jahrhundert (1419–1564)*. *Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens*, roč. 4, 1900, s. 406–411.

8 SCHUBART-FIKENTSCHER, G. *Neu Fälle zum Brünner Recht*.

9 FLODR, M. (ed.), *Nálezy brněnského městského práva. Svazek I. (–1389)*. Brno: Archiv města Brna, 2007, s. 77–85 (edice), s. 124–131 (komentář). Z literatury k tomu viz KRŠKA, I. *Brněnská právní naučení Uherského Hradiště ve druhé polovině 14. století*. *Brno v minulosti a dnes*, roč. 4, 1962, s. 200–209.

14. století,¹⁰ a několik nálezů nacházejících se v příručním rukopisu brněnské městské kanceláře (rukopis č. 4, Archiv města Brna).¹¹

Vedle *Liber negotiorum civitatis Hradisch* se v Uherském Hradišti dochovala kniha právních naučení také z mladšího období. Jedná se o rukopis *Liber informationum et sententiarum*, který obsahuje nálezy za léta 1447 až 1509, včetně dodatků do roku 1540. Editorem rukopisu je Ignác Tkáč.¹² Letovická právní naučení, která jsou opsána do tamní pamětní knihy, vyšla v edici Ivana Štarhy. V rukopise je evidován zlomek případů vydaných mezi léty 1553 až 1637.¹³ Právní naučení převzatá z dnes již neexistující knihy sentencí jsou evidována v *Právní knize města Brna*, kde představují nedělitelnou součást jednotlivých právních ustanovení. *Právní kniha města Brna* je přístupná ve starší edici Emila Franze Rösslera z poloviny 19. století¹⁴ a v moderní kritické edici Miroslava Flodra.¹⁵

Edičně zpracovaná naučení brněnského městského práva se objevují i v některých vysokoškolských kvalifikačních pracích. Zde uvedeme zejména diplomovou práci Filipa Komárka, který se zaměřil na případy z dědického práva, které jsou součástí agendy v *Knihách právních naučení*, uložených v Archivu města Brna (ruk. č. 71, 72, 73). V podobě edice Komárek zpracoval vybraná právní naučení z let 1599 až 1619 (ruk. č. 72).¹⁶ O sporech o brněnské městské právo a povinnosti řídit se naučeními města Brna informují zápisy v nejstarší městské knize boskovické z let 1484 až 1565 (s dodatky do roku 1581). Editorkou je Ivana Musilová.¹⁷

ŘÍMSKÉ PRÁVO V PRÁVNÍCH NAUČENÍCH MĚSTA BRNA?

Pro účely zjištění, zda se římskoprávní pravidla z Právní knihy města Brna uplatnila v právní praxi brněnského právního okruhu, je zapotřebí podrobná a rozsáhlá studie, která poskytne důkladnou analýzu edic právních naučení i edičně dosud nepřístupných pramenů. Prostřednictvím následujícího rozboru konkrétního právního naučení bude názorně demonstrován alespoň dílčí výsledek romanistické práce. Pro tyto účely bylo zvoleno právní naučení z uherskohradištské knihy *Liber informationum et sententiarum*, umístěné v závěru rukopisu mezi dodatky (dod. č. 32 O slad koupenny od sladovníkuov).

Jedná se o případ, který se týká odpovědnosti za škodu na včas nevyzvednutém zboží a povinnosti zaplatit za toto zboží smlouvenou kupní cenu. Mezi oběma stranami byla řádně

10 TAMTÉŽ, s. 13–76 (edice), s. 90–123 (komentář). První část rukopisu, který tvoří především pamětní zápisy, edičně zpřístupnila již v roce 2001 Magdalena Čoupková. Německé a latinské zápisy editorka opatřila moderním českým překladem. Viz ČOUPKOVÁ, M. *Nejstarší uherskohradištská městská kniha. Liber negotiorum civitatis Hradisch*. Uherské Hradiště: Státní okresní archiv a Slovácké muzeum, 2001. K edici dále srov. příspěvek ČOUPKOVÁ, M. Nejstarší uherskohradištská městská kniha *Liber negotiorum civitatis Hradisch*. In: FUTÁK, P. – PLAČEK, M. – VAREKA, M. (reds.): *Středověká města na Moravě a v sousedních zemích*. Ostrava: Repronis, 2009 s. 11–21.

11 TAMTÉŽ, s. 86–87 (edice), s. 132–133 (komentář).

12 TKÁČ, I. (ed.). *Liber informationum et sententiarum čili Naučení Brněnská Hradištské městské radě dávaná od roku 1447 až do roku 1509 s dodatky do roku 1540*. Uherské Hradiště: C.k. moravsko-slezská společnost pro zvelebení rolnictví, poznání přírody a vlasti, 1882.

13 ŠTARHA I. (ed.). Letovická kniha naučení. In: *Vlastivědná ročenka Okresního archivu v Blansku*. Blansko: Okresní archiv Blansko, 1973, s. 89–120. Úvodní studii k edici napsal Štarha ve spolupráci s Janem Skutilem.

14 RÖSSLER, E. F. (ed.). *Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen und Mähren. Eine Sammlung von Rechtsbüchern, Urkunden und alten Aufzeichnungen zur Geschichte des deutschen Rechtes. II. Band, Die Stadtrechte von Brünn aus dem XIII. und XIV. Jahrhundert: nach bisher ungedruckten Handschriften*. Prag: 1852.

15 FLODR, M. (ed.). *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století. I. Úvod a edice*. Brno: Blok, 1990.

16 KOMÁREK, F. *Brněnské městské právo ve světle právních naučení městského soudu z let 1599–1616 (dědické právo)*. (Diplomová práce). Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2010, zejména s. 57–71.

17 MUSILOVÁ, I. *Edice nejstarší městské knihy boskovické z let 1484–1565 (1581) se zaměřením na paleografickou analýzu*. (Diplomová práce). Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2013. Edice by v blízké době měla vyjít také v knižní podobě.

uzavřena kupní smlouva se stanoveným datem převzetí zboží. Kupující zboží (slad) však ve stanovené lhůtě nepřevzal a ponechal ho u prodávajícího. Uskladněné zboží následně začalo podléhat zkáze, načež kupující odmítl slad v takovém stavu převzít a zaplatit za něj kupní cenu. Spor se dostal před uherskohradištské radní, kteří se rovnou obrátili do Brna se žádostí o právní naučení. Z Brna přišla odpověď znějící ve prospěch sladovníka. Prodávající (sladovník), v případě prodloužení kupujícího s vyzvednutím zboží, neodpovídal za škodu na zboží způsobenou, kupující byl proto povinen zboží v takovém stavu převzít a zaplatit stanovenou kupní cenu.¹⁸

Předmětné právní naučení reflektuje otázku přechodu nebezpečí škody na zboží. Tato problematika je řešena v Právní knize města Brna v ustanovení čl. 28 odst. e). Výslovně se zde uvádí zásada, podle které „perfecta emptione periculum pertinet ad emptorem“.¹⁹ To znamená, že odpovědnost za škody, které by se na zboží vyskytly po uzavření kupní smlouvy, přecházela na kupujícího právě v okamžiku řádného uzavření smlouvy (tj. perfekce). Jedná se o recipovanou římskoprávní zásadu „periculum est emptoris“, resp. „periculum pertinet ad emptorem“, která vyjadřuje skutečnost, že nebezpečí je na straně kupujícího, který musí strpět případné škody na zboží, byť mu věc nebyla ještě odevzdána (tj. nedošlo k tradici).²⁰ Toto pravidlo má oporu v římskoprávních Digestech (Dig. 18. 6. 8, Dig. 18. 6. 1) a v Institucích (Inst. 3. 23. 3), ze kterých autor Právní knihy města Brna prokazatelně čerpal (srov. celé znění čl. 285).²¹

Řešení tohoto stručného právního naučení je nesporným dokladem uplatnění římskoprávní úpravy v aplikační praxi města Brna. Je víc než pravděpodobné, že takových případů bude v pramenech více. Do budoucna je proto nezbytné tomuto materiálu věnovat více pozornosti, než bylo doposud.

18 Srov. text vydaného právního naučení: „Poněvadž spoluměštěnin váš slad ten s ženu svou u sladovníku koupil a na to zavdal, tehdy již jiego slad byl, ale ne sladovník; by pak i tak bylo, jakož on praví, že to prouo v pondělí vzítí jměl, ale poněvadž že vojsko táhlo. A před tím vojskem to opatřiti mohl a své vzítí a nepobral, tehdy přisel-li jest k jakéj škodě, žiádnému o to porokovati nemůže než sám sobě, a dle toho vinovat jest sladovníkóm ten slad zaplatiti.“ (TKÁČ, I. *Liber informatioinum...*, s. 380–381).

19 FLODR, M. (ed.). *Právní kniha města Brna*, s. 238–239.

20 O problematice nebezpečí škody na zboží přehledně PENNITZ, M. *Das periculum rei venditae. Ein Beitrag zum „aktionenrechtlichen Denken“ im römischen Privatrecht*. Wien: Böhlau Verlag, 2000. Ve vztahu k brněnskému městskému právu k tomu dále viz SCHUBART – FIKENTSCHER, G. *Römische Recht im Brünner Schöffenchuch*, s. 101. Srov. též právní úpravu MAYER, M. A. *Der Kauf nach dem Augsburger Stadtrecht von 1276 im Vergleich zum gemeinen römischen Recht*. Berlin: Lit Verlag, 2009, s. 123 a násl.

21 K tomu srov. také příslušné citáty z Digest. Dig. 18.6.1: „Si vinum venditum acuerit vel quid aliud vitii sustinuerit, emptoris erit damnus, sicut si vinum esset effusum vel vasis contusus vel qua alia ex causa.“ K tomu srov. také Dig. 18. 6. 8: „Necessario sciendum est, quando perfecta sit emptio: tunc enim sciemus, cuius periculum sit: nam perfecta emptione periculum ad emptorem respiciet. Et si id quod venierit appareat quid quale quantum sit, sit et pretium, et pure venit, perfecta est emptio: quod si sub conditione res venierit, si quidem defecerit condicio, nulla est emptio, sicuti nec stipulatio: quod si exstiterit, Proculus et Octavenus emptoris esse periculum aiunt: idem Pomponius libro nono probat.“ a Inst. 3. 23. 3: „Cum autem emptio et venditio contracta sit (quod effici diximus, simulatque de pretio convenerit, cum sine scriptura res agitur), periculum rei venditae statim ad emptorem pertinet, tametsi adhuc ea res emptori tradita non sit.“

TO THE IMPORTANCE OF BRNO LEGAL SENTENCES FROM THE PERSPECTIVE OF ROMAN LAW

Summary: In the Middle Ages and Early Modern Era Brno city gave legal sentences to the cities, towns and villages that belonged to his legal circle because they themselves did not know the answer to a specific legal issue. The aim of this paper is to reflect on meaning of these legal sentences from the perspective of Roman law. It is proven that legal sources from Brno, especially the Book of Laws (known as *Právní kniha města Brna*) from the middle of 14th century, that is a work by the famous scribe John, contains verbatim and modified quotes taken from codification of Roman law, the *Corpus Juris Civilis*. It is therefore questionable whether the rules taken was actually applied in legal practice. A suitable source, on the basis of which this fact can be confirmed or refuted, it seems to be just legal sentences from Brno city, which provide important testimony of then legal practice.

Key words: Legal sentences, law, middle age, Brno, early modern era, roman law.

Mgr. et Mgr. Lenka Šmídová Malárová (*1988)

Autorka je interní doktorandkou na Právnícké fakultě Masarykovy univerzity a na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Zabývá se otázkou recepce římského práva v právním prostředí středověkých českých zemí, zejména ve vztahu k brněnskému městskému právu.